

Тупицька Є. О.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ ТА РОЗІРВАННЯ КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ

Економіка розвинутих країн характеризується пануванням кредитних відносин. Охоплюючи всю систему суспільного відтворення – виробни-

цтво, розподіл, обмін і споживання, вони глибоко проникли у міжнародні економічні зв'язки. На сьогодні кредит і кредитні відносини набули, так би мовити, всеохоплюючого характеру. У зв'язку з цим дослідження питання особливостей зміни та розірвання кредитного договору має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Розглядаючи підстави зміни та розірвання кредитного договору слід зазначити, що за своїм змістом та правовими наслідками вказані інститути мають істотні відмінності. Насамперед вони проявляються в тому, що під час зміни умов договору зобов'язання сторін продовжують своє існування, але у перетвореному вигляді, а під час розірвання – всі договірні правовідносини припиняються. Утім, порядки дій осіб щодо зміни та припинення цивільно-правових договорів є однаковими, саме тому у цивільному законодавстві регулювання цих двох інститутів договірної права об'єднується в межах однієї Глави 53 ЦК України і регламентується статтями 651-654 цього нормативного акту. Стаття 651 ЦК України передбачає три основні способи зміни або розірвання договору: 1) за домовленістю сторін; 2) на вимогу однієї сторони за рішенням суду; 3) у разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі.

У випадку зміни чи розірвання кредитного договору за домовленістю сторін обставини, що стали підставою досягнення відповідної згоди не мають ніякого правового значення для оцінки законності таких дій. Порядок зміни та розірвання договору обмежується тільки вимогами законодавства, що стосуються форми відповідного правочину. Остання має відповідати формі самого кредитного договору.

Якщо учасники кредитних відносин не досягли згоди стосовно питання зміни або розірвання кредитного правочину, він може бути змінений чи розірваний за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін договору. Остання вправі звернутись до суду з відповідною вимогою у разі істотного порушення умов договору другою стороною, та в інших випадках, передбачених законом чи договором (ч. 2 ст. 651 ЦК України). Крім цього, законодавством встановлюються спеціальні підстави зміни або розірвання кредитного правочину. Так, кредитор вправі достроково відмовитись від подальшого кредитування свого контрагента у випадках: порушення позичальником строку, встановленого для повернення чергової частини кредиту (ч. 2 ст. 1050 ЦК України); невиконання позичальником передбачених договором зобов'язань стосовно забезпечення повернення суми позики, або у разі втрати забез-

печення виконання зобов'язання чи погіршення його умов за обставин, за які позикодавець не несе відповідальності (ст. 1052 ЦК України); порушення позичальником встановленого кредитним договором обов'язку цільового використання кредиту (ч. 3 ст. 1056 ЦК України). Варто відмітити, що під час зміни чи розірвання кредитного договору за рішенням суду відповідна вимога може бути подана стороною тільки після відмови іншої сторони змінити або розірвати договір, а також у разі не отримання відповіді у строк, зазначений у пропозиції або встановлений договором чи законом.

Третій спосіб розірвання кредитного договору полягає в тому, що одна із сторін реалізує своє право на односторонню відмову від нього. Можливість відмови сторін від кредитного договору встановлюється статтею 1056 ЦК України. Так, кредитодавець має право відмовитися від надання позичальникові передбаченого договором кредиту частково або в повному обсязі у разі порушення процедури визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений (ч. 1 ст. 1056 ЦК України). У зв'язку з цим можна зробити висновок, що банк або інша кредитна установа має право на немотивовану відмову від укладання договору споживчого кредитування до здійснення такого правочину та зобов'язана мотивувати відмову видачі кредиту після укладення договору. При цьому обставинами які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений можуть бути, наприклад, припинення трудових правовідносин споживача; відсутність документального підтвердження наявності інших доходів, або документів, що свідчать про намір і можливості позичальника виконати зобов'язання за договором (працевлаштуватись); втрата або зменшення вартості майна, що виступає предметом застави чи іншого способу забезпечення зобов'язання, що тягне за собою неможливість повернення боргу і покриття витрат за договором; надання позичальником завідомо неправдивих відомостей що стосуються його особистості або наявного у нього майна; порушення стосовно позичальника кримінальної справи, або наявність обвинувального вироку суду, яке вступило в силу, до закінчення передбаченого вироком строку виконання покарання, або до фактичного відбування покарання засудженим, тощо. Встановлення зазначених обставин буде свідчити про наявність істотного ризику, вихо-

дячи з якого сторони і визначали істотні умови договору споживчого кредитування. У той же час, слід мати на увазі, що в кожному конкретному випадку саме суд буде оцінювати характер такого ризику, внаслідок якого у кредитора з'явилися підстави вважати що позичені кошти не будуть повернуті вчасно.

Частиною 2 ст. 1056 ЦК України передбачається право позичальника відмовитися від одержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це кредитодавця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором або законом. У випадку укладання кредитного договору з фізичною особою надання кредиту часто стає способом оплати придбаного споживачем товару (роботи, послуги). У разі встановлення факту неналежної якості придбаного товару і подальшого розірвання договору купівлі-продажу споживач набуває право на дострокове припинення кредитного договору, що впливає з розірвання договору купівлі-продажу.

Варто відмітити, що право кредитора на односторонню відмову від договору обумовлюється наявністю вказаних вище обставин. Що стосується відмови позичальника від кредиту, то вона не залежить від зовнішніх факторів і може здійснюватись на будь-якій стадії договору.

Також кредитний договір може бути розірваний у зв'язку з істотною зміною обставин (ст. 652 ЦК України). При цьому першорядне значення набуває мета, що визначає необхідність зміни або розірвання договору, а саме: поновлення балансу інтересів сторін договірної зобов'язання, істотно порушеного внаслідок непередбачуваної зміни зовнішніх факторів, що не залежали від волі сторін. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах. Для того, щоб та чи інша зміна обставин була віднесена до істотних, необхідна наявність одночасно чотирьох умов: 1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.